

การวิจัยเชิงคุณภาพ : กรณีการประเมินผล การเรียนรู้ในโรงเรียนประถมศึกษา

ดร.มนตรี อนันตรักษ์

บทความนี้เน้นกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่นำมาใช้ในการวิจัยเรื่องการประเมินผลการเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา ซึ่งเป็นงานวิจัยที่ได้ลงภาคสนามจริง บทความนี้ไม่เน้นที่ผลวิจัย แต่จะเน้นที่กระบวนการการวิจัยเพื่อชี้ให้เห็นถึงขั้นตอนการทำงานวิจัย (ผลวิจัยสอบถามได้ที่ผู้เขียนบทความเชิงคุณภาพ)

การวิจัย การประเมินผลการเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาในครั้งนี้เป็นการวิจัยที่ต้องการศึกษาวิธีการ หรือกระบวนการของการประเมินผลการเรียน ที่เกิดขึ้นในห้องเรียน ซึ่งควบคู่ไปกับกระบวนการเรียนการสอนในห้องเรียน ตลอดจนความเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นภายในโรงเรียน อันจะก่อให้เกิดความเข้าใจในด้านการวัดและประเมินผลในโรงเรียนได้ดียิ่งขึ้น การได้ข้อมูลดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยต้องใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant-observation) (Zelditch. 1962 : อ้างจากสุรางค์ จันทวานิช. 2530 : 17) การวิจัยประเภทนี้ตัวผู้วิจัยคือเครื่องมือวิจัยที่สำคัญที่สุด ต้องใช้เวลายาวนานในการเก็บรวบรวมข้อมูล และทำได้เฉพาะกรณี (case study)(สุรางค์ จันทวานิช. 2530 : 16) ดังนั้นในการวิจัยครั้งนี้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

1. การเลือกกรณีศึกษา
2. ข้อมูลที่ต้องการในการวิจัย
3. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล
4. วิธีการเข้าโรงเรียนเพื่อรวบรวมข้อมูล
5. การเก็บรวบรวมข้อมูล
6. การตรวจสอบข้อมูล
7. การวิเคราะห์ข้อมูล
8. การนำเสนอข้อมูล

อาจารย์ภาควิชาการวิจัยและพัฒนาการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

การเลือกกรณีศึกษา

ผู้วิจัยเลือกโรงเรียนประถมศึกษา ที่สังกัดสำนักงานการศึกษา ประถมศึกษา จำนวน 1 โรงเรียน เพื่อเป็นกรณีศึกษาและเพื่อให้ได้ครูที่ผู้วิจัยจะเข้าไปสังเกตพฤติกรรมการประเมินผลในห้องเรียนมีความหลากหลาย ผู้วิจัยมีเกณฑ์และเหตุผลในการเลือก ดังนี้

1. การเลือกโรงเรียน ผู้วิจัยเลือกโรงเรียนประถมศึกษาขนาดกลาง ซึ่งมีห้องเรียนประมาณ 12 - 24 ห้องเรียน มีห้องเรียนครบทุกชั้นเรียน ตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 และมีครูประมาณ 21 - 24 คน

2. การเลือกระดับชั้นเพื่อเข้าไปสังเกตการประเมินผลการเรียนในห้องเรียน ผู้วิจัยแบ่งระดับชั้นเรียนออกเป็น 2 ระดับ คือ ระดับประถมศึกษาตอนต้น (ป.1 - ป.4) และระดับประถมศึกษาตอนปลาย (ป.5 - ป.6) ด้วยเหตุผลดังนี้

2.1 ระดับประถมศึกษาตอนต้น มีครูประจำชั้นรับผิดชอบการประเมินผลการเรียนวิชาหลัก คือ กลุ่มทักษะและกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต และมีครูอื่น ๆ รับผิดชอบการประเมินผลการเรียนในวิชากลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย และกลุ่มงานและพื้นฐานอาชีพ ส่วนระดับประถมศึกษาตอนปลาย มีครูหลากหลายที่รับผิดชอบในการประเมินผลการเรียนในแต่ละกลุ่มประสบการณ์ ในระดับประถมศึกษาตอนต้นผู้วิจัยเลือกระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ด้วยเหตุผล ดังนี้

2.1.1 เป็นระดับชั้นที่นักเรียนมีความพร้อมทางด้านต่าง ๆ ไม่มากนัก ครูต้องเตรียมความพร้อมให้นักเรียน ในหลักการครูจะต้องปูพื้นฐานและทักษะเบื้องต้นทั้งในกลุ่มทักษะกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยและกลุ่มงานและพื้นฐานอาชีพให้กับนักเรียนและครูจะต้องประเมินผลการผ่านจุดประสงค์การเรียนรู้ในกลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้ จึงมีกิจกรรมการประเมินผลให้ผู้วิจัยศึกษาค่อนข้างมาก

2.1.2 เป็นระดับชั้นที่มีการประเมินผลปลายปี ทำให้ครูต้องเริ่มประเมินผลการเรียนเพื่อให้ทราบระดับความสามารถของนักเรียน

2.2 ระดับประถมศึกษาตอนปลาย มีกลุ่มประสบการณ์พิเศษ คือ ภาษาอังกฤษหรือแขนงพื้นฐานอาชีพที่ต้องประเมินเพิ่มเติม ในการเลือกระดับประถมศึกษาตอนปลาย ผู้วิจัยเลือกระดับประถมศึกษาปีที่ 5 เพราะเป็นระดับชั้นที่มีการประเมินผลการเรียนในสภาพปกติ เพราะการวิจัยมุ่งศึกษาพฤติกรรมการประเมินผลของครูในสภาพที่เป็นธรรมชาติ จึงเลี่ยงการเลือกระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เพราะในชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีการเร่งรัดการประเมินผลการเรียนตามจุดประสงค์ ทางโรงเรียนมีการเตรียมตัวนักเรียน เช่น เร่งรัดการสอนเนื้อหา

นำแบบสอบจากแหล่งอื่น ๆ มาให้นักเรียนทำ จัดสอบนักเรียนเป็นพิเศษ เพื่อให้ผ่านการประเมินผลการเรียนปลายปี โดยคณะกรรมการการประถมศึกษาอำเภอและการตรวจสอบคุณภาพการศึกษา โดยคณะกรรมการการประถมศึกษาจังหวัด

3. การเลือกห้องเรียน ในการเข้าสังเกตพฤติกรรมการประเมินผลการเรียน ผู้วิจัย เลือกห้องเรียนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 1 ห้องเรียน และห้องเรียนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 1 ห้องเรียน

4. การสังเกตพฤติกรรมการประเมินผลการเรียนในห้องเรียน ผู้วิจัยสังเกตพฤติกรรมครูทุกคนที่สอนในห้องเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 และชั้นประถมศึกษาปีที่ 5

นอกจากเกณฑ์และเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยต้องคำนึงถึงความเหมาะสมและความเป็นไปได้ที่ผู้วิจัยจะเข้าไปทำการวิจัย เพราะผู้วิจัยจะต้องเข้าไปอยู่ในโรงเรียนนั้นเป็นเวลานาน

ข้อมูลที่ต้องการในการวิจัย

ในการวิจัยผู้วิจัยต้องการข้อมูลต่อไปนี้

1. ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียน ได้แก่

1.1 ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพโรงเรียน เช่น ที่ตั้งของโรงเรียน งบประมาณที่โรงเรียนได้รับ

1.2 ลักษณะของครู เช่น วุฒิ อายุ จำนวนชั่วโมงที่สอน ภาระความรับผิดชอบครูในด้านอื่น ๆ ที่อยู่อาศัย

1.3 ลักษณะของผู้ปกครอง เช่น อาชีพ รายได้ ความมุ่งหวังที่ต้องการให้ลูกเรียนต่อ หรือออกไปช่วยประกอบอาชีพ ความร่วมมือของผู้ปกครองที่มีต่อโรงเรียน และข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับชุมชน

1.4 ลักษณะของนักเรียน เช่น ความพร้อมในด้านอุปกรณ์การเรียน การมาโรงเรียน และการขาดเรียน

2. ข้อมูลเกี่ยวกับการประเมินผลการเรียน แบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ

2.1 ข้อมูลการประเมินผลการเรียนตามจุดประสงค์การเรียนรู้ของโรงเรียน มี 2 ลักษณะ

2.1.1 ข้อมูลระดับกว้าง คือข้อมูลเกี่ยวกับวิธีการที่ครูใช้ในการประเมินผลการเรียนตามจุดประสงค์การเรียนรู้ เช่น การทดสอบ การสังเกต การให้นักเรียนแสดงบทบาท

สมมุติ การตรวจรายงาน การตรวจแบบฝึกหัด การตรวจการบ้าน การตรวจสมุดจดงาน การสัมภาษณ์ การสำรวจข้อมูลดังกล่าว ผู้วิจัยใช้แบบสอบถามในการสำรวจ ผู้วิจัยสำรวจทุกจุดประสงค์การเรียนรู้ ทุกกลุ่มประสบการณ์ และทุกชั้นเรียน ซึ่งทำให้มองเห็นภาพรวมของครูทั้งหมดในโรงเรียนในการประเมินผลการเรียนนักเรียนตามจุดประสงค์การเรียนรู้ที่หลักสูตรกำหนดไว้

2.1.2 ข้อมูลระดับลึก คือ ข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรม และวิธีการของครูที่ใช้ในการประเมินผลการเรียนตามจุดประสงค์การเรียนรู้ในห้องเรียน เช่น ครูซักถามนักเรียนเป็นรายบุคคล รายกลุ่ม หรือทั้งชั้น ครูตรวจผลงานที่มอบหมาย ตรวจแบบฝึกหัด พร้อมทั้งเรียกนักเรียนมาชี้แจงเป็นรายบุคคล หรือรายกลุ่ม ครูทดสอบนักเรียน ครูให้นักเรียนออกมาแสดงบทบาทสมมุติเป็นรายบุคคล หรือรายกลุ่ม และครูบันทึกคะแนน ครูเดินตรวจสอบการทำงาน การทำแบบฝึกหัด หรือการจดงานของนักเรียน การได้ข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมและวิธีการของครูในการประเมินผลการเรียนตามจุดประสงค์การเรียนรู้ ในชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 และชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 นอกจากนี้ผู้วิจัยยังใช้การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการกับครูผู้สอน เพื่อให้เข้าใจพฤติกรรมของครูที่แสดงออกมาให้ดียิ่งขึ้น

2.2 ข้อมูลการประเมินผลการเรียนเพื่อตรวจสอบคุณภาพ และตัดสินผลการเรียนของกลุ่มโรงเรียนและของคณะกรรมการการประถมศึกษาอำเภอ

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยใช้เครื่องมือดังนี้

1. แบบสังเกตพฤติกรรมการประเมินผลการเรียน
2. แบบสัมภาษณ์
3. แบบสอบถาม

เครื่องมือแต่ละประเภท มีรายละเอียดดังนี้

1. แบบสังเกตพฤติกรรมการประเมินผลการเรียน ผู้วิจัยใช้กรอบของลอฟแลนด์ (Lofland. 1971 : อ้างจาก สุภางค์ จันทวานิช. 2530 : 36 - 37) กรอบการสังเกตและการบันทึกผลการสังเกตพฤติกรรมของครูในการประเมินผลการเรียนมีลักษณะ ดังนี้

**กรอบการสังเกตและการบันทึกผลการสังเกตพฤติกรรมของครู
ในการประเมินผลการเรียนของนักเรียน**

กลุ่ม (วิชา)
 จุดประสงค์การเรียนรู้ (ที่ครูประเมิน)
 สัมพันธ์กับเนื้อหาวิชาบทที่
 วันที่ เดือน ปี เวลาที่สังเกต
 ครูผู้สอน

กรอบการสังเกต

บันทึกผลการสังเกต

1. การกระทำ

2. กิจกรรม

3. ความหมาย

4. การมีส่วนร่วมในกิจกรรม

5. ความสัมพันธ์

6. สภาพห้องเรียน

ในการสังเกตพฤติกรรมการประเมินผลการเรียน ผู้วิจัยสังเกตในด้านการกระทำ ในด้านกิจกรรม ในด้านความหมาย ในด้านความสัมพันธ์ ในด้านการมีส่วนร่วมในกิจกรรม และในด้านสภาพห้องเรียน ในแต่ละด้านที่ผู้วิจัยสังเกต มีลักษณะสำคัญดังนี้

1. การกระทำ (acts) คือ พฤติกรรมของครูที่แสดงออกในการประเมินผลการเรียนของนักเรียน เช่น ครูซักถาม ครูชี้ให้นักเรียนตอบ ครูตรวจผลงาน ครูเดินตรวจการทำงาน ครูให้นักเรียนออกไปแสดง ครูให้นักเรียนทำแบบฝึกหัด

2. กิจกรรม (activities) หมายถึง ชุดของพฤติกรรมตามเกณฑ์ปกติ (norm) ที่เป็นแบบแผนปกติ เช่น ในการสอนมีกิจกรรมอะไรบ้าง การรู้กิจกรรมทำให้รู้ว่า พฤติกรรมที่สังเกตนั้น เป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นตามปกติ หรือเป็นพฤติกรรมที่ไม่ปกติ

3. ความหมาย (meaning) คือ การที่ครูให้ความหมายเกี่ยวกับการกระทำและหรือพฤติกรรม อาจจะเป็นการให้ความหมายในลักษณะเกี่ยวกับโลกทัศน์ ความเชื่อ ค่านิยม ทัศนคติ เช่น ครูสอนเนื้อหาจบให้นักเรียนทำแบบฝึกหัดและมาส่ง ครูอาจจะมีเหตุผลว่า กิจกรรมอย่างนี้จะช่วยการเรียนรู้ของนักเรียน และสามารถใช้ในการประเมินผลการเรียนของนักเรียนได้ หรือครูซักถามนักเรียน ครูอาจมีความเชื่อว่า การตอบถูกต้องผิดของนักเรียนจะช่วยประเมินว่า นักเรียนคนนี้เก่งหรืออ่อน หรือครูทดสอบเมื่อสอนเนื้อหาจบทุกครั้ง และนำผลมาปรับปรุงการเรียนการสอน ครูอาจมีความเชื่อว่าการประเมินผลการเรียนช่วยในการปรับปรุงการเรียนการสอน ตลอดจนการให้ความหมายของฝ่ายนักเรียน เช่น ครูซักถามนักเรียนคนนี้เป็นประจำ นักเรียนอาจมีความเชื่อว่า นักเรียนคนนี้เป็นคนเก่ง

4. ความสัมพันธ์ (relationship) คือ การเกี่ยวข้องระหว่างครูกับนักเรียน ความเกี่ยวข้องระหว่างการสอนกับการประเมิน ความเกี่ยวข้องระหว่างจุดประสงค์การเรียนรู้กับการประเมิน ความเกี่ยวข้องระหว่างการประเมินกับการปรับปรุงการเรียนการสอน ความเกี่ยวข้องอาจจะเป็นรูปแบบของการเข้ากันได้ หรือความขัดแย้ง การพิจารณาความสัมพันธ์ดูจากสถานะและบทบาทที่ผู้กระทำฝ่ายต่าง ๆ มีอยู่ เช่น นักเรียนคนนี้ครูไม่เคยเรียกให้ตอบคำถามเลย อาจแสดงว่าความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนไม่ดี หรือเมื่อครูทดสอบนักเรียนแล้วนำผลการประเมินมาปรับปรุงการเรียนการสอน มีการสอนซ่อมเสริม แสดงให้เห็นถึงความเกี่ยวข้องระหว่างครูกับนักเรียนที่ไม่ผ่านการประเมินผลการเรียนรู้ นอกจากนั้นยังมองความเกี่ยวข้องของการประเมินในเชิงใช้อำนาจ (authoritarian) หรือช่วยเหลือเกื้อกูล

5. การมีส่วนร่วมในกิจกรรม (participation) คือ การพิจารณาบทบาทแต่ละฝ่ายในการเรียนการสอน และการประเมินผลว่าใครบ้างมีส่วนร่วมในเหตุการณ์และใครบ้างไม่มีส่วนร่วม เช่น นักเรียนคนนั้น หรือกลุ่มนั้น มีส่วนร่วมในกิจกรรมบ่อย ๆ เช่น ออกไปแลกเปลี่ยนกับเพื่อนบนกระดานเป็นประจำ ช่วยสอนซ่อมเสริม แสดงว่ามีความผูกพันกับครูสูง ในกิจกรรมประเมินผล ครูกระทำกับนักเรียนกลุ่มใด คนใดเป็นพิเศษ หรือกระทำกับทุกคนเหมือนกันหมด ฝ่ายนักเรียนมีส่วนร่วมเท่ากันหรือไม่ ใครไม่มีส่วนร่วม เช่น เด็กเรียนอ่อน เด็กคือ เด็กมีปัญหา เด็กเก่ง การวิเคราะห์การมีส่วนร่วมในกิจกรรมจะช่วยให้เข้าใจโครงสร้างของความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนในห้องเรียน

6. สภาพห้องเรียน (setting) คือ สถานการณ์หรือสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นในห้องเรียน เช่น การจัดที่นั่งนักเรียน ความเคลื่อนไหวของนักเรียน การแบ่งกลุ่มทำงาน

2. แบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ ผู้วิจัยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key-information) เป็นหลัก ผู้ให้ข้อมูลสำคัญคือ ครูที่สอนกลุ่มประสบการณ์ต่าง ๆ ในชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 และชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 นอกจากนั้นยังสัมภาษณ์ผู้บริหารโรงเรียน ฝ่ายวิชาการโรงเรียน ประธานกลุ่มโรงเรียน วิชาการกลุ่มโรงเรียน คีษานีเทศก์ กลุ่มผู้ปกครอง และนักเรียนในชั้นที่สังเกตการสอน หัวข้อหรือเรื่องที่สัมภาษณ์ได้มาจากผลของการสังเกตพฤติกรรมภายในชั้นเรียนและนอกชั้นเรียนของครู และจากเอกสารแบบบันทึกต่าง ๆ ซึ่งทำให้ได้ข้อมูลที่เจาะลึกยิ่งขึ้นในการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยมีแนวคำถาม ดังนี้

2.1 แนวคำถามที่ถามครู

- สำหรับจุดประสงค์ที่สัมพันธ์กับเนื้อหาหลาย ๆ เนื้อหา ครูมีวิธีการประเมินจุดประสงค์นี้อย่างไร
- การที่ครูใช้ความสนิทสนมหรือการรู้จักนักเรียนมาช่วยในการประเมิน ครูคิดว่า เป็นอย่างไร
- คุณครูมีภาระมาก คุณครูเอาเวลาใดเตรียมการสอน บันทึกผลการประเมินในปี.02
- การสร้างเครื่องมือในการประเมินจุดประสงค์ หรือเครื่องมือวัดผลปลายภาคเรียนส่วนใหญ่คุณครูทำกันอย่างไร
- ผู้บริหารโรงเรียนให้ความสำคัญและช่วยเหลือในด้านการประเมินผลอย่างไร
- ฝ่ายวิชาการโรงเรียน ฝ่ายวิชาการกลุ่ม คีษานีเทศก์ ให้คำแนะนำช่วยเหลืออย่างไร
- การประเมินบางจุดประสงค์ ทำไมครูถึงให้นักเรียนผ่านได้เลย
- การประเมินผลการเรียน อะไรเป็นปัญหาหรืออุปสรรคที่สำคัญ

- นักเรียนคนนี้เป็นอย่างไร คุณครูรู้จักผู้ปกครองของเด็กคนนี้ดีไหม
- นักเรียนคนนี้อยู่อ่านหนังสือไม่ออกเลย ทำไมถึงได้คะแนนดีในการสอบ
- การสอนซ่อมเสริมทำอย่างไร ไม่เห็นมีการสอนซ่อมเสริมเลย แต่ทำไมถึงมี

ในบันทึกการสอนซ่อมเสริม

2.2 แนวการตั้งคำถามที่ถามผู้บริหารโรงเรียน

- การประเมินผลการเรียนในโรงเรียน มีการดำเนินการอย่างไร ใครเป็นผู้ดูแล มีเหตุผลเช่นไรในการทำเช่นนี้
- โรงเรียนมีนโยบาย มีแนวคิด ในการประเมินผลประจำภาคเรียน และการตรวจสอบคุณภาพของกลุ่มโรงเรียนอย่างไร
- การติดตาม ควบคุม กำกับ การประเมินผลการเรียนทางโรงเรียนทำอย่างไร
- ผลของการประเมิน ทางโรงเรียนนำไปใช้ทำอะไรบ้าง มีวิธีดำเนินการอย่างไร
- โรงเรียนได้ให้คำชี้แนะและความช่วยเหลือ ในด้านการประเมินผลแก่ครูในลักษณะใดบ้าง
- งบประมาณ และวัสดุอุปกรณ์ สำหรับใช้ในการประเมินผลการเรียนเพียงพอหรือไม่
- คุณครูในโรงเรียนเป็นอย่างไรบ้าง มีความสนใจในการบริหารงานหรือไม่
- เป็นผู้บริหารที่มีมานานพอสมควร คิดจะย้าย หรือเปลี่ยนอาชีพหรือไม่

2.3 แนวการตั้งคำถามที่ถามคณะกรรมการกลุ่มโรงเรียน (ประธานกลุ่ม วิชาการ กลุ่ม ศึกษานิเทศก์ และคณะทำงานกลุ่ม)

- กลุ่มโรงเรียนมีแนวคิดอย่างไร ถึงมีการประเมินคุณภาพของนักเรียนภายในกลุ่มโรงเรียน ภาคเรียนละ 2 ครั้ง
- ผลของการประเมินนำไปใช้ทำอะไร ทำในลักษณะใด มีส่วนช่วยครูและนักเรียนอย่างไร
- ทำไมถึงทดสอบเฉพาะภาคทฤษฎี (ภาคความรู้) ไม่ทดสอบภาคปฏิบัติของนักเรียน หรือทดสอบด้านอื่น ๆ
- การดำเนินการในการออกข้อสอบ คัดเลือกข้อสอบและการดำเนินการสอบทำอย่างไร และนำผลไปใช้ในลักษณะใด

- การสอบปลายภาคเรียน เป็นหน้าที่คณะกรรมการการประถมศึกษาอำเภอ มีการดำเนินการอย่างไร และนำผลไปใช้ในลักษณะใด

- กลุ่มโรงเรียน ทำไมถึงเน้นการประเมินผลเพื่อตรวจสอบคุณภาพ เร่งคุณภาพ ทำไมไม่เน้นและไม่เห็นความสำคัญของการประเมินผลตามจุดประสงค์ใน ป.02

- การดำเนินงานในด้านการประเมินผล มีปัญหาและอุปสรรคอย่างไรบ้าง

- การติดตาม ควบคุม กำกับ โดยการตรวจสอบต่าง ๆ ทำไมถึงพิจารณาเพียงแต่ว่ามีหรือไม่ เป็นปัจจุบันไหม ได้พิจารณาในด้านคุณภาพมากน้อยเพียงใด ได้มีการติดตามว่าครู ปฏิบัติในสิ่งนั้นหรือไม่

2.4 แนวการตั้งคำถามที่ถามผู้ปกครองนักเรียน

- ลูกมีการบ้านมากไหม ลูกเคยมาถามการบ้านหรือไม่
- ลูกเรียนเป็นอย่างไรบ้าง อยู่บ้านลูกช่วยทำอะไร
- ลูกคนอื่น ๆ เดียวนี้ทำอะไร
- จะให้ลูกเรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาไหม หรือจะให้ออกไปช่วยทำงาน
- อยากให้ครูดูแลเอาใจใส่อะไรเป็นพิเศษบ้างไหม

2.5 แนวการตั้งคำถามที่ถามนักเรียน

- นักเรียนคิดว่าในห้องใครเรียนเก่ง ใครเรียนไม่เก่ง ทำไมถึงคิดว่าเขาเรียนเก่ง หรือเรียนไม่เก่ง

- ผู้ปกครองนักเรียนเคยสอบถามถึงการบ้านและผลการสอบของนักเรียนบ้างไหม และนักเรียนบอกว่าอย่างไร

- ผู้ปกครองของนักเรียน จะให้เรียนต่อหรือจะให้ออกไปช่วยทำงาน

- เมื่อมีปัญหาการเรียนหรือการทำงาน นักเรียนไปถามใคร

- การสอบจุดประสงค์ที่คุณครูให้นักเรียนทำ นักเรียนทำอย่างไร และนักเรียนมีความคิดเห็นอย่างไร

- การสอบของกลุ่มและการสอบประจำภาคเรียน นักเรียนทำอย่างไร มีการเตรียมตัวมากน้อยแค่ไหน

- ตัวนักเรียนเอง คิดว่าตัวเองเป็นอย่างไร เรียนเก่งไหม อยากเรียนต่อหรือออกไปช่วยพ่อแม่ทำงาน

3. แบบสอบถาม ใช้สำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูล ระดับกว้างที่เกี่ยวกับวิธีการประเมินผลการเรียนตามจุดประสงค์การเรียนรู้ของครู ซึ่งประกอบด้วย

3.1 แบบสอบถามวิธีการประเมินผลการเรียนตามจุดประสงค์การเรียนรู้ กลุ่มทักษะ วิชาภาษาไทย วิชาคณิตศาสตร์ กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย และ กลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ ของชั้นประถมศึกษาปีที่ 1, 2, 3 และ 4

3.2 แบบสอบถามวิธีการประเมินผลการเรียนตามจุดประสงค์การเรียนรู้ กลุ่มทักษะ วิชาภาษาไทย วิชาคณิตศาสตร์ กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย กลุ่ม การงานและพื้นฐานอาชีพ และกลุ่มประสบการณ์พิเศษ วิชาภาษาอังกฤษของชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6

ลักษณะของแบบสอบถามเป็นแบบปลายเปิดและปลายปิด โดยครูที่สอนในกลุ่มวิชานั้นและ ระดับชั้นนั้นเป็นผู้ตอบแบบสอบถาม การตอบให้ครูพิจารณาในช่องวิธีการประเมินผลการเรียนที่ครูปฏิบัติ อยู่ ถ้าในช่องวิธีการประเมินผลการเรียนไม่มี ให้ครูเติมวิธีการประเมินผลการเรียนที่ครูปฏิบัติอยู่

ตัวอย่าง แบบสอบถามวิธีการประเมินผลการเรียนตามจุดประสงค์การเรียนรู้กลุ่มทักษะ วิชาภาษาไทย ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2

นอกจากการใช้เครื่องมือดังกล่าวในการเก็บรวบรวมข้อมูลแล้ว ผู้วิจัยยังได้ศึกษา เอกสารหลักฐานต่าง ๆ ของทางโรงเรียน ได้แก่ เอกสารเกี่ยวกับงบประมาณ เอกสารเกี่ยวกับ ประวัติของโรงเรียน เอกสารเกี่ยวกับประวัติของชุมชนและผู้ปกครองนักเรียน เอกสารเกี่ยวกับ ระเบียบประวัติของครู เอกสารและหลักฐานการมาเรียนการขาดเรียนของนักเรียน เอกสารและ หลักฐานการศึกษาต่อระดับชั้นมัธยมศึกษาของนักเรียน เอกสาร ป.01 และเอกสาร ป.02 นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังสังเกตการณ์นอกชั้นเรียนเพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมด้านต่าง ๆ ของครู และความเคลื่อนไหวภายในโรงเรียนที่เกี่ยวข้องกับการประเมินผลการเรียนของนักเรียน การวัด ผลและการประเมินผลในโรงเรียน ได้แก่

1. การทำแผนการสอนและบันทึกการสอน
2. การทำบันทึกผลการตรวจสอบการเรียนรู้ใน ป.02
3. การทำแบบเก็บข้อมูลตามจุดประสงค์
4. การเตรียมและการสร้างเครื่องมือตรวจสอบจุดประสงค์การเรียนรู้
5. การสร้างเครื่องมือวัดผลปลายภาคเรียน
6. ภาระหน้าที่และความรับผิดชอบของครูทั้งในหน้าที่การงาน และครอบครัว
7. ขวัญและกำลังใจของครู
8. ความกระตือรือร้นเอาใจใส่ของครู

วิธีการเข้าโรงเรียนเพื่อรวบรวมข้อมูล

การวิจัยในเรื่องนี้ ผู้วิจัยคือเครื่องมือที่สำคัญที่สุด การเริ่มต้นทำงานและการสร้างความสัมพันธ์กับคณะครูในโรงเรียน และผู้บริหารโรงเรียน เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง ดังนั้น ในการเก็บ รวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยปฏิบัติ ดังนี้

1. ทำหนังสือราชการจากหน่วยงานที่ผู้วิจัยสังกัดถึงโรงเรียน ขอเป็นครูคนหนึ่ง โดยเป็นครูสอนในบางคาบ
2. ปฏิบัติหน้าที่เช่นเดียวกับครูคนอื่น ๆ ให้ความช่วยเหลือโรงเรียนและครูเท่าที่ สามารถทำได้ ได้แก่ การดูแลการเข้าแถวของนักเรียน การดูแลความสะอาดห้องเรียนและการ ปิด เปิดห้องเรียน การช่วยขายของ และอาหารกลางวันของโรงเรียน การดูแลนักเรียนข้ามถนน การเข้าชั้นเรียนแทนเมื่อครูลา การปรับปรุงห้องเรียนและทำชุดการสอน การออกข้อสอบ และ การเฉลยข้อสอบ

3. ร่วมกิจกรรมต่าง ๆ กับคณะครูในโรงเรียน เช่น การเข้าร่วมสัมมนา อบรม การร่วมงานบุญในหมู่บ้าน งานไหว้ครู งานวันปิดภาคเรียน งานวันประถมศึกษา การแข่งขันกีฬานักเรียน

4. ร่วมกิจกรรมของบุคคลและชุมชนที่เป็นงานส่วนตัว เช่น งานศพ งานทำบุญ งานเลี้ยง

ดังนั้น บทบาทของผู้วิจัย คือ การเป็นครูคนหนึ่งในโรงเรียน ศึกษาพฤติกรรมของนักเรียนและไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการบริหารของโรงเรียน ด้วยบทบาทดังกล่าว และการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ อย่างใกล้ชิด ไม่ถือตัว และมีความอ่อนน้อม ทำให้ผู้วิจัยเป็นส่วนหนึ่งของโรงเรียน ได้รับความสนทนสนมจากนักเรียน คณะครูในโรงเรียน และผู้บริหารโรงเรียน

ระยะเวลาการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ปฏิบัติงานในโรงเรียน เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้ระยะเวลาประมาณ 8 เดือน การเก็บรวบรวมข้อมูลแบ่งเป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 เป็นระยะที่ผู้วิจัยเข้าไปติดต่อและประสานงานกับผู้บริหารโรงเรียน ในระยะนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและหลักฐานของโรงเรียน และเอกสารประวัติความเป็นมาของชุมชน เช่น เอกสารเกี่ยวกับงบประมาณของโรงเรียน เอกสารเกี่ยวกับประวัติของโรงเรียน เอกสารเกี่ยวกับประวัติของชุมชน และผู้ปกครองนักเรียน

ระยะที่ 2 เป็นระยะที่ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมและวิธีการของครูในการประเมินผลการเรียนตามจุดประสงค์การเรียนรู้ในห้องเรียน การรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยใช้กรอบและแนวทางในการสังเกต และการจดบันทึกผลการสังเกตจากลอฟแลนด์ (Lofland, 1971)

2.1 รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับนักเรียน โดยการสัมภาษณ์นักเรียนเป็นรายบุคคล ในช่วงพักเที่ยง (11.45 - 12.30 น.) เยี่ยมเยียนบ้าน ผู้ปกครองของนักเรียน และพูดคุยกับผู้ปกครองหลังเลิกเรียน

2.2 รวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมและวิธีการประเมินผลการเรียนเพื่อตรวจสอบคุณภาพของนักเรียน และตัดสินใจการเรียนของกลุ่มโรงเรียน และคณะกรรมการการประถมศึกษาอำเภอ

2.3 รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการให้ความหมาย เหตุผลของพฤติกรรมและวิธีการที่ใช้ในการประเมินผลการเรียน ทั้งการประเมินผลการเรียนตามจุดประสงค์การเรียนรู้ การประเมินเพื่อตรวจสอบคุณภาพของกลุ่มโรงเรียน และการประเมินเพื่อตัดสินผลการเรียนของคณะกรรมการการประถมศึกษาอำเภอ โดยการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการกับครู ผู้บริหารโรงเรียน ประธานกลุ่มโรงเรียน วิชาการกลุ่มโรงเรียน ศึกษานิเทศก์ และคณะทำงานกลุ่มโรงเรียน

ระยะที่ 3 เป็นระยะที่ผู้วิจัยเก็บข้อมูลเกี่ยวกับวิธีการที่ครูใช้ในการประเมินผลการเรียนตามจุดประสงค์การเรียนรู้ ผู้วิจัยใช้แบบสอบถามในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การตรวจสอบข้อมูล

การตรวจสอบข้อมูล เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและเชื่อถือได้ ผู้วิจัยใช้การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (triangulation) (สุรางค์ จันทวานิช. 90 - 91) คือ การได้ข้อมูลจากหลาย ๆ ฝ่าย หลาย ๆ วิธี ในการรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน

การตรวจสอบความถูกต้องและความเชื่อถือได้ของข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการ ดังนี้

1. การสังเกตพฤติกรรมและการสัมภาษณ์ครู ผู้วิจัยสังเกตและสัมภาษณ์ครูคนเดียวกัน ในเวลาที่แตกต่างกัน คือ สังเกตและสัมภาษณ์ทั้งช่วงเช้าและช่วงบ่าย
2. การสังเกตพฤติกรรม และการสัมภาษณ์ครู ผู้วิจัยสังเกตและสัมภาษณ์ในสถานที่แตกต่างกัน คือ สังเกตและสัมภาษณ์ทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน
3. นอกจากสังเกตพฤติกรรมและสัมภาษณ์ครูที่สอนในชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 และชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 แล้ว ยังสัมภาษณ์บุคคลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ครูที่สอนในระดับชั้นอื่น ผู้บริหารโรงเรียน คณะกรรมการกลุ่มโรงเรียน ผู้ปกครองนักเรียน และนักเรียนในชั้นที่สังเกต
4. ผู้วิจัยใช้วิธีสังเกตในชั้นเรียน นอกชั้นเรียน การสัมภาษณ์ และเอกสารหลักฐานต่าง ๆ ในการรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยมีวิธีการในการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

1. ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการประเมินผลการเรียน ผู้วิจัยสรุปลักษณะที่เกี่ยวข้องกับชุมชน ผู้ปกครองของนักเรียน โรงเรียน ครู ห้องเรียน และนักเรียน ตลอดจนการนิเทศและติดตาม

ผลของผู้บริหาร เช่น วุฒิการศึกษาของครู จำนวนชั่วโมงที่สอน รายได้ของผู้ปกครอง อาชีพของผู้ปกครอง ฯลฯ ข้อมูลเหล่านี้จะใช้เป็นข้อมูลเสริม หรือเป็นตัวแปรที่อธิบายการประเมินผลการเรียนของครูในโรงเรียนประถมศึกษา

2. ข้อมูลระดับลึกที่เกี่ยวกับพฤติกรรมของครูในการประเมินผลการเรียนตามจุดประสงค์การเรียนรู้ในห้องเรียน ข้อมูลเหล่านี้มีลักษณะเป็นข้อความบรรยาย (descriptive) ที่ได้จากการสังเกต การสัมภาษณ์ ที่ผู้วิจัยได้บันทึกไว้ ในการบันทึกข้อมูลนั้นผู้วิจัยตีความหมายและทำความเข้าใจข้อมูล โดยใช้วิธีการอุปนัยเป็นสำคัญ มีการวิเคราะห์ข้อมูลที่รวบรวมได้โดยจัดแยกข้อมูลตามพฤติกรรมและวิธีการประเมินผลการเรียนของครู ตีความหมายเชื่อมโยงความสัมพันธ์และสร้างข้อสรุป

3. ข้อมูลระดับกว้างที่เกี่ยวกับวิธีการที่ครูใช้ในการประเมินผลการเรียน ตามจุดประสงค์การเรียนรู้ ซึ่งข้อมูลนี้ได้จากแบบสอบถาม ผู้วิจัยสรุปจากคำตอบ จากการตอบแบบสอบถามของครูว่า ครูใช้วิธีการใดในการประเมินผลการเรียน โดยแยกเป็นระดับชั้น ระดับกลุ่มประสบการณ์ และนำผลที่ได้มาเปรียบเทียบกับข้อสรุปที่ได้จากการสังเกต

4. ข้อมูลการประเมินผลการเรียนเพื่อตรวจสอบคุณภาพ และการประเมินผลการเรียนปลายภาคเรียน ข้อมูลมีลักษณะเป็นข้อความบรรยาย ได้จากการสังเกต การสัมภาษณ์ ที่ผู้วิจัยได้บันทึกไว้ ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลโดยจัดแยกข้อมูลตามลักษณะของการประเมิน และพฤติกรรม การประเมินของครู ตีความหมายข้อมูลเชื่อมโยงความสัมพันธ์ และสร้างข้อสรุป

การนำเสนอข้อมูล

การเขียนรายงานการวิจัย ผู้วิจัยเขียนรายงานตามจุดมุ่งหมายของการวิจัย ซึ่งมีลักษณะดังนี้

1. บรรยายสภาพที่ครูประเมินการเรียนของนักเรียนในห้องเรียนและนอกห้องเรียน โดยบรรยายถึงสภาพการประเมินผลการเรียนตามจุดประสงค์การเรียนรู้ สภาพการประเมินผลการเรียนปลายภาคเรียน และสภาพการประเมินผลการเรียนเพื่อตรวจสอบมาตรฐานการศึกษาของโรงเรียน

2. บรรยายถึงพฤติกรรมของครูที่เกี่ยวกับการประเมินผลการเรียนของนักเรียน เมื่อมีผลกระทบภายนอกเข้ามาเกี่ยวข้อง ผลกระทบภายนอกหรือปัจจัยภายนอก ได้แก่ ผู้บริหาร และระบบการบริหาร ผู้ปกครอง และนักเรียน

นอกจากการเขียนรายงานตามจุดมุ่งหมายของการวิจัยดังกล่าวแล้ว ผู้วิจัยยังได้เขียนบรรยายสภาพชุมชนของโรงเรียน เพื่อให้เห็นผลกระทบของสภาพแวดล้อมที่ส่งผลต่อการประเมินผลการเรียนในโรงเรียน ผู้วิจัยเปลี่ยนชื่อเฉพาะทุกชื่อให้เป็นชื่อสมมุติ และยังถ่ายภาพ-สไลด์เกี่ยวกับสภาพชุมชน โรงเรียน นักเรียน และสภาพการประเมินผลการเรียนเพื่อประกอบการเขียนรายงานการวิจัยด้วย

เอกสารอ้างอิง

สุภางค์ จันทวานิช. วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ. โครงการตำรา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.